

Streszczenie

Praca jest wynikiem podjętych przez autora badań dotyczących udziału czasopism pedagogicznych i matematycznych w doskonaleniu zawodowym nauczycieli matematyki w Polsce w latach 1945-1961. Ich zasadniczym celem było naświetlenie niedostatków w przygotowaniu pedagogicznym oraz w zakresie wiedzy przedmiotowej nauczycieli matematyki w Polsce w latach 1945-1961 oraz zrekonstruowanie sposobów ich doskonalenia z udziałem czasopism pedagogicznych ze szczególnym uwzględnieniem czasopism o profilu matematycznym. Ze względu na specyfikę podjętej tematyki oraz różnorodność wybranej bazy źródłowej, konieczne było zastosowanie zróżnicowanego podejścia do analizy poszczególnych tytułów z wykorzystaniem metod historycznych i prasoznawczych oraz modyfikacja podstawowych metod stosowanych w obrębie tychże dyscyplin. Dzięki nim możliwe było ustalenie, w jakich kontekstach problematyka doskonalenia zawodowego była poruszana na łamach periodyków. Ponadto, autor zestawiał je z deklarowanymi i rzeczywistymi celami i zadaniami, jakie miały realizować czasopisma oświatowe w Polsce w dziele szeroko rozumianego doskonalenia zawodowego oraz pedagogicznego i ideologicznego nauczycieli matematyki.

Bazę źródłową w podjętych badaniach stanowiły przede wszystkim ukazujące się w analizowanym okresie czasopisma matematyczne adresowane do nauczycieli: dwumiesięcznik *Matematyka* wydawany od 1948 roku oraz *Wiadomości Matematyczne* – Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego, reaktywowane w 1955 roku. Ponadto, w ramach kwerendy źródłowej autor poddał analizie następujące periodyki pedagogiczne: *Chowanna*, *Głos Nauczycielski*, *Nowa Szkoła*, *Praca Szkolna*, *Ruch Pedagogiczny*, *Życie Szkoły* oraz *Poradnik dla Nauczycieli Zdobywających Kwalifikacje Zawodowe Drogą Samokształcenia*. Kryterium ich doboru były między innymi: czas ukazywania się, zasięg, organ prowadzący, dotychczasowa historia wydawnicza, rekomendacje periodyków przydatnych do samokształcenia w 1950 roku czy wyniki ankiet dotyczących tytułów periodyków najczęściej czytanych przez nauczycieli oraz studentów kierunków nauczycielskich. Zgodnie z tematem pracy, przedmiotem badania stały się publikowane w nich artykuły i inne materiały poruszające problematykę kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli matematyki zarówno w aspekcie pedagogiczno – psychologicznym, jak i metodycznym, wychowawczym i ideologicznym.

Praca składa się z czterech rozdziałów. W pierwszym z nich autor wyróżnił i scharakteryzował poszczególne okresy kształtowania się systemu szkolnictwa ogólnokształcącego

z uwzględnieniem wydarzeń historycznych i zachodzących przemian politycznych w latach 1945-61. Wymienione aspekty pozwoliły na nakreślenie roli i zadań stawianych polskiej szkole i pracujących w niej nauczycielom przez komunistyczne władze. Badacz opisał także stosowne ścieżki kształcenia i uzyskiwania uprawnień do pracy w szkole, a następnie, na ich podstawie ukazał okoliczności uzasadniające konieczność ustawicznego doksztalcania i doskonalenia polskiej kadry pedagogicznej.

W drugim rozdziale autor opisał procesy odbudowy i przebudowy systemu polskich czasopism pedagogicznych w latach 1945-1961 oraz podjął próbę nakreślenia ich funkcji - deklarowanych i rzeczywistych oraz celów ich funkcjonowania. Szczególną uwagę zwrócił na kwestie udziału polskich czasopism pedagogicznych i matematycznych w procesie doskonalenia nauczycieli matematyki w latach 1945-1961. Uzupełnienie podejmowanych rozważań stanowiła analiza rozwoju systemu polskich czasopism matematycznych. W rozdziale trzecim nakreślone zostały podstawowe założenia metodologiczne – cel badań oraz problemy badawcze, a także zastosowane metody badań historycznych i prasoznawczych. Obszernie autor scharakteryzował metodę analizy zawartości, która stanowiła rudymet zastosowanej metody badawczej. W rozdziale czwartym, stosując układ problemowo-chronologiczny, przedstawiono analizę wybranych tekstów zamieszczonych w poszczególnych numerach pism z lat 1945-1961. Opisując dominujące elementy składowe doskonalenia zawodowego nauczycieli realizowanego z wykorzystaniem tekstów zamieszczanych na łamach czasopism pedagogicznych i matematycznych, autor uwzględnił zarówno artykuły mające na celu poszerzanie wiedzy metodycznej i dydaktycznej, psychologiczno-pedagogicznej nauczycieli, jak i teksty zawierające treści polityczne, ideologiczne i propagandowe służące urabianiu ich światopoglądu, postaw i systemu wartości.

Podjęte badania pozwoliły ustalić, że w latach 1945-1961 stale zwiększało się zapotrzebowanie na nauczycieli. Powodem tego były w pierwszej kolejności straty osobowe wśród nauczycieli wywołane działaniami wojennymi i polityką okupantów, a w kolejnych latach także utrzymujący się w Polsce wyż demograficzny. Wspomniany wzrost zapotrzebowania na kadry pedagogiczne wynikał także z polityki władz komunistycznych forsujących ideę szybkiego uprzemysłowienia kraju, co pociągało za sobą konieczność wykształcenia szerokiej rzeszy nowych, wykwalifikowanych pracowników, wyposażonych w narzucony przez komunistów system wartości i postaw. Badania potwierdziły, że od pierwszych tygodni po zakończeniu II wojny światowej decyzją władz oświatowych niedobory kadrowe w szkolnictwie były uzupełniane absolwentami przyspieszonych, uproszczonych form kształcenia nauczycieli.

Dopuszczenie do pracy dużej liczby nauczycieli niekwalifikowanych pociągało za sobą konieczność ich doksztalcenia i doskonalenia zawodowego. Z przeprowadzonych analiz wynika, że priorytetem dla władz komunistycznych było jednak wyposażenie kadr w wiedzę z zakresu marksizmu-leninizmu, mającego stać się podstawą ideologiczną systemu oświaty w Polsce.

Duża liczba nauczycieli niewykwalifikowanych generowała potrzebę ich doskonalenia, nie tylko w zakresie ideologicznym, ale także dydaktycznym oraz merytorycznym. Jak ujawniły badania, szczególną rolę – w zakresie doksztalcenia i doskonalenia nauczycieli w ramach wiedzy przedmiotowej spełniały czasopisma przedmiotowe, a ponadto *Poradnik dla osób zdobywających kwalifikacje zawodowe drogą samokształcenia* oraz periodyki pedagogiczne.

Artykuły w nich publikowane miały pomagać, wspierać, nakierowywać i motywować nauczycieli. Ich autorzy przybliżali zarówno problematykę organizacji pracy nauczyciela i jego przygotowania do lekcji, gromadzenia materiałów i pracy nad doskonaleniem warsztatu i kompetencji jak i metod sprawdzania oraz oceniania poziomu wiedzy i umiejętności uczniów. Podkreślali także istotę aspektów wychowawczych w nauczaniu matematyki. W zakresie edukacji matematycznej autorzy artykułów wiele uwagi poświęcali takim zagadnieniom, jak politechnizacja, zasada pogładowości czy wychowawcze znaczenie matematyki. Ostatni aspekt był szczególnie ważny dla władz komunistycznych, tymczasem – jak wynika z treści artykułów – był on przez nauczycieli matematyki nierozumiany i realizowany w nikłym zakresie.

Abstract

The thesis is the result of research undertaken by the author on the participation of pedagogical and mathematical magazines in the professional development of mathematics teachers in Poland in the years 1945-1961. The main goal was to highlight the shortcomings in the pedagogical preparation and mathematical knowledge of mathematics teachers in Poland in the years 1945-1961 and to reconstruct the ways of improving them using pedagogical journals, with particular emphasis on mathematical journals. Due to the specificity of the research question and the diversity of the selected magazines, it was necessary to use a diversified approach to the analysis of individual titles using historical and press methods and to modify the methods used within these disciplines. Thanks to them, it was possible to determine in what

contexts the issues of professional development were discussed in periodicals. Moreover, the author compared them with the declared and actual goals and tasks that were to be implemented by educational magazines in Poland in the broadly understood professional, pedagogical and ideological development of mathematics teachers.

The sources for the research were primarily mathematical magazines addressed to teachers published in the analyzed period: the bimonthly *Matematyka*, published since 1948, and *Wiadomości Matematyczne* - annual of the Polskie Towarzystwo Matematyczne, reactivated in 1955. Moreover, the author analyzed the following pedagogical periodicals: *Chowanna*, *Głos Nauczycielski*, *Nowa Szkoła*, *Praca Szkolna*, *Ruch Pedagogiczny*, *Życie Szkoły* and the *Poradnik dla Nauczycieli Zdobywających Kwalifikacje Zawodowe Drogą Samokształcenia*. The criteria for their selection included: time of publication, reach, publisher, publishing history, recommendations of periodicals useful for self-education in 1950, and the results of surveys regarding the titles of periodicals most often read by teachers and students of teaching faculties in analyzed period. Due to the topic of the thesis, the subject of the study were the articles and other materials published therein, dealing with the issues of schooling and professional development of mathematics teachers, both in terms of pedagogical and psychological aspects, as well as methodological, educational and ideological aspects.

The thesis consists of four chapters. In the first one, the author distinguished and characterized periods in the development of the education system, taking into account historical events and political changes taking place in the years 1945-61 in Poland. These aspects made it possible to outline the role and tasks assigned to the Polish school and teachers by the communist authorities. The researcher also described the paths of education and obtaining qualifications to work at school. Then, based on them, the author showed the circumstances justifying the need for schooling and improvement of Polish teaching staff. In the second chapter, the author described the processes of reconstruction of the system of Polish pedagogical journals in the years 1945-1961 and attempted to outline their declared and real functions. He paid attention to the issue of the participation of Polish pedagogical and mathematical journals in the process of professional development mathematics teachers in the years 1945-1961. The considerations were complemented by an analysis of the development of the system of Polish mathematical journals. The third chapter outlines the basic methodological assumptions. Due to the purpose of the research and research question, both historical and press research methods were used. The author characterized the content analysis method, which was the base method used. The fourth chapter, the author presents an analysis of selected texts published in individual issues

of magazines from 1945-1961 using a problem-chronological arrangement. When describing the dominant components of teachers' professional development carried out using texts published in pedagogical and mathematical journals, the author included articles aimed at expanding teachers' methodological, didactic, psychological and pedagogical knowledge, as well as texts containing political, ideological and propaganda content intended to develop their worldview, attitudes and value system.

The research allowed to establish that in the years 1945-1961 the demand for teachers was constantly increasing. The reason for this was, first of all, personnel losses among teachers caused by war and the occupiers' policy, and in the following years also the continuing demographic boom in Poland. The above-mentioned increase in demand for teaching staff also resulted from the policy of the communist authorities pushing the idea of rapid industrialization of the country, which entailed the need to educate a wide range of new, qualified employees equipped with the system of values and attitudes imposed by the communists. The research confirmed that from the first weeks after the end of World War II, by decision of the educational authorities, staff shortages in education were supplemented by graduates of quick and simplified forms of preparation to work in education. Allowing a large number of unqualified teachers to work in school necessitated their further schooling and professional development. The analyzes show that the priority for the communist authorities was to equip staff with knowledge of Marxism-Leninism, which was to become the ideological basis of the education system in Poland.

The large number of unqualified teachers generated the need to improve their knowledge and skills, not only in terms of ideology, but also in terms of teaching and content. As the research revealed, a special role in the field of schooling and professional development of teachers in terms of mathematical knowledge was played by subject magazines, as well as the *Poradnik dla Nauczycieli Zdobywających Kwalifikacje Zawodowe Drogą Samokształcenia* and pedagogical periodicals.

The articles published in them were intended to help, support, guide and motivate teachers. Their authors presented the issues of organizing the teacher's work and making preparations for lessons, collecting materials and keep working on improving their skills and competences, as well as methods of verifying and assessing the level of knowledge and skills of students. They also emphasized the importance of educational aspects in teaching mathematics. In the field of mathematical education, the authors of the articles paid a lot of attention to such issues as polytenization, the principle of visualization and the educational value of mathematics. The last

aspect was particularly important for the communist authorities, but - as the content of the articles shows - it was misunderstood and implemented only to a limited extent by mathematics teachers.